

WORDT AFRIKA LIBERAAL?

Senegal als successtory

Sopi, het Wolof (taal in Senegal) voor verandering, werd de slogan van ongenoegen en de leus waarmee de liberaal Abdoulaye Wade in 2000 de presidentiële verkiezingen won na 40 jaar socialisme. De verkiezingen werden door de internationale gemeenschap als vrij en eerlijk beschouwd. Wade is de derde Afrikaanse president op rij die zichzelf als liberaal bestempelt na Muluzi (Malawi) en Kufuor (Ghana). Heeft de liberaal-democratie bestaansrecht in Afrika?

DOOR JASPER VEEN

Volgens Samuel P. Huntington liet de democratiseringsgolf in de jaren '70 en '80 zien dat staten ontvankelijk waren voor democratie wanneer zij een bepaald sociaal-economisch niveau bereikten.¹ Dit stemt niet optimistisch als we naar het meest recente rapport van de United Nations Development Programme (UNDP) kijken en zien dat 30 van de 34 meest onderontwikkelde landen uit Afrika komen.² Een continent dat bovendien wordt verscheurd door etnisch-religieuze conflicten, *warlordism* en ontvolkt wordt door aids. Met andere woorden, volgens Huntington's criteria is Afrika bepaald niet klaar voor het democratische systeem.

Hopeless continent

Toch zijn in Afrika gedurende de jaren '90 steeds meer 'democratieën' verschenen, ondanks de nadelige sociaal-economische situatie. Een reden hiervoor is het veranderde internationale klimaat. De implosie van de Sovjet Unie en het hiermee in diskrediet gekomen socialisme 'opende' de weg voor andere ideeën. De beide Koude Oorlog-veteranen verloren interesse in hun 'Afrikaanse speeltuin'; donoren kregen de gelegenheid democratie en gezonde financiële boekhouding als criteria aan te leggen.

Echter de democratieën die in Afrika ontstonden waren zogenaamde pseudo-democratieën, die ogenschijnlijk tegemoet kwamen aan de eisen van donoren. Pseudo-democratie wordt gekenmerkt door verkiezingen waarin meerdere partijen strijden om de gunst van de kiezer, zonder acht te slaan op de *checks and balances* als men eenmaal heeft gewonnen. Degene die de meerderheid heeft gekregen, beschouwt zijn mandaat niet slechts als een periode om het land te besturen maar nog immer als toegang tot de financiële middelen om zijn netwerk te onderhouden. Verlies betekent geen geld, geen status en geen netwerk. Hierdoor zijn de meeste verkiezingen in Afrika nog steeds niet open en eerlijk. De instituties waar een liberale democratie uit is opgebouwd ontbreken, zijn machteloos of ineffectief: deze werken binnen de grenzen van de afwezige *rule of law*.

Senegal was zo'n voorbeeld van een pseudo-democratie, de Socialistische Partij -aan de macht sinds de onafhankelijkheid in 1960- encenseerde meerdere verkiezingen die de illusie hadden open, vrij en eerlijke te zijn.

Het falend beleid van de Afrikaanse leiders had als gevolg dat het tolerantieniveau van de donorgemeenschap daalde. Bovendien beschouwden Europa en Noord-Amerika Afrika met haar 2% bijdrage aan de wereldhandel als irrelevant. De hiermee gepaard gaande geringe economische en politieke invloed van Afrikanen zorgde voor een daling in ontwikkelingsgelden in de jaren negentig. De enorme schuldenlast maakte Afrikaanse landen in toenemende mate afhankelijk van de donorlanden en de internationale financiële instanties. Het 'Afropessimisme' leek zich meester te hebben gemaakt van de internationale gemeenschap, treffend weergegeven door *The Economist* die de coverstory 'The Hopeless Continent' voerde.³

Nuttige slogans

De wortels van Afrika's ontwikkelingscrisis en de hoop op verbetering zijn niet alleen economisch maar vooral politiek en institutioneel van aard. Afrikaanse politici beschouwen de over-

heid, economie en samenleving als hun persoonlijke schatkist. Aan de ene kant wordt door zelfverrijking het aanzien van de politicus en zijn/haar directe omgeving verhoogd. Aan de andere kant is het toe-eigenen van publieke gelden nodig om de macht te kunnen behouden.

Afrikaanse politiek wordt derhalve beheerst door een fijnmazig netwerk van wederzijdse loyaliteit. Persoonlijke verrijking wordt vaak gedoogd zolang de supporters ook profiteren. Hoe succesvoller het netwerk wordt onderhouden des te tevredener de supporters zullen zijn. Dit werkt in de hand dat politici altijd op zoek zijn naar meer *resources* om te plunderen. En aangezien in Afrika vooralsnog de overheid het grootste reservoir biedt, is dit in principe het 'jachtterrein'. Het gevolg is dat in dit systeem het individu belangrijker is dan de instituties. Het electoraat is niet geïnteresseerd in het parlement. Persoonlijke toegang tot een hoge ambtenaar of parlementariër is veel belangrijker.

De verantwoordelijkheid ligt bij een democratisch gezinde politieke elite die serieus wil investeren in instituties en het democratisch systeem. De roep om meer democratie en een eind aan nepotisme zijn nuttige slogans tijdens verkiezingen, zoals recentelijk Kenia en in 2000 Senegal hebben laten zien. Met de komst van Wade en zijn partij Parti Démocratique Sénégalais waren de verwachtingen hooggespannen bij de bevolking. Wie nu een bezoek brengt aan Senegal kan niet ontkennen dat hetzelfde patronage systeem nog steeds aan het werk is. Een groot gedeelte van de oude politieke elite lijkt het socialisme pragmatisch voor het liberalisme ingeruild te hebben. Toch zien we wel degelijk positieve veranderingen. President Wade heeft zich omringd met jonge, veelal onervaren, professionals die in Europa en Amerika gestudeerd hebben. Freedom House, dat elk jaar een wereldwijde index over politieke en civiele rechten publiceert, toont aan dat sinds het aantreden van Wade een duidelijke verbetering is opgetreden. Dit jaar bevindt Senegal zich voor het eerst in de lijst van 'vrije landen'.⁴ Een onafhankelijke en kritische pers, het creëren van een mensenrechtenbureau, het aanpakken

van corruptie, het tot een halt brengen van de onschendbaarheid van veiligheidsstroepen, en het afnemen van schendingen van mensenrechten in de naar onafhankelijkheid strevende regio Casamagne, hebben hier toe bijgedragen.

Imagoverbetering

Alleen als de aard van het politieke systeem en bestuur in Afrika verandert, kan economische groei plaatsvinden. Corruptie zal niet stoppen als een regering niet de politieke wilskracht heeft om het probleem serieus aan te pakken. Als Afrika politiek en economisch vooruitgang wil boeken, zal zij dat op een democratische manier moeten doen. Dit wordt bevestigd door het empirische bewijs van de Economic Freedom of the World Index⁵: er bestaat een positieve correlatie tussen economische vrijheid⁶ en economische groei en tussen economische groei

en democratie.

Senegal gleed in 2000 in de zone van Least Developed Countries (LDCs) en kwam op plaats 156 (van 174) in de Human Development Index. Met één cijfer wordt de ernst van de situatie weergegeven: 67,8 % van de Senegalese bevolking leeft van minder dan 2 euro per dag.⁷ Voor de huidige

Senegalese regering die armoedebestrijding als

een van haar belangrijkste speerpunten heeft, betekent de wereldwijde economische malaise nog minder bewegingsruimte voor beleid. Tussen 1990 en 2000 daalde de export in Senegal met 2% per jaar vergeleken met een gemiddelde groei van 5% in de rest van Sub-Sahara en een gemiddelde groei van 6,6% in de rest van de wereld. Inmiddels laat Senegal weer een positieve economische groei zien tussen de 5% en 7%, dit met name door export diversificatie.⁸ Het dilemma voor Afrika en in dit geval voor Senegal is dat democratische en economische ontwikkelingen vragen om sterke instellingen. Het bouwen van competente bureaucratieën en justitiële systemen kost echter geld. Voor een land dat geen natuurlijke grondstoffen heeft en het voornamelijk moet hebben van de landbouwsector -waar 70% van de bevolking in werkt- is dit uitermate lastig. Zeker gezien de geografische tegenstelling tussen

Westers 'Afropessimisme' is ondermijnend en onrechtvaardig

de macht van de staat en het transnationale karakter van de economische macht.

Het in woord en beleid committeren tot democratische consolidatie versterkt de legitimiteit van de Afrikaanse leiders en brengt noodzakelijke imagoverbetering en hopelijk de broodnodige buitenlandse investeringen. Dit is precies was president Wade aan het doen is. Niet alleen is hij een van de architecten van NEPAD⁹, als overtuigd liberaal democraat durft hij eveneens zijn nek uit te steken. Zo erkende Wade tijdens de African Union Summit Marc Ravalomanana als president van Madagaskar, terwijl de overige leiders hun voormalige collega Didier Ratsiraka een hervervkiezing gunden. Ook heeft Wade openlijk kritiek op het beleid van Mugabe, ontvangt hij parlementariërs van de Zimbabwaanse oppositiepartij MDC, probeert hij te bemiddelen in Côte d'Ivoire en heeft hij het binnenlands conflict in het separatistische Casamagne provincie in vreedzaam vaarwater gebracht door de dialoog aan te gaan. Dit alles wordt hem niet altijd in dank afgenomen door zijn collega's in Afrika, waar de neiging bestaat om elkaar niet af te vallen. Dit is de internationale donorgemeenschap niet ontgaan. Senegal wordt steeds vaker als positief voorbeeld naar voren geschoven en weet weer investeringen aan zich te binden.

Democratische principes

Wil Afrika democratisch en economisch ontwikkelen is financiële hulp en politieke en intellectuele betrokkenheid vanuit de donorgemeenschap noodzakelijk. Dit moet echter gepaard gaan met condities. Westerse donorinstellingen zien financiële hulp vaak enerzijds als liefdadigheid, een uiting van

hun edelmoedigheid en verlichting, anderzijds speelt eigenbelang een rol om nieuwe afzetmarkten te creëren. Het is echter noch edelmoedig noch verlicht om toe te geven aan of het ondersteunen van spijzieke en corrupte regeringen. Voorwaarden moeten landen er toe dwingen te investeren in de instituties die *good governance* mogelijk maken. Dit om eenmalige giften voor politieke concessies die snel ongedaan of ondermijnd kunnen worden te voorkomen. De enige manier om economische ontwikkeling te stimuleren, is door te investeren in de fundamente van *accountable*, transparant en verantwoordelijk regeringsbeleid gebaseerd op de *rule of law*.

Voor Senegal waar deze ontwikkeling nog in zijn kinderschoenen staat en waar het patronagesysteem het dagelijks leven bepaalt, is alle hoop gevestigd op een democraat die de noodzakelijk fundamente kan opbouwen.

Maar tijd is niet aan de zijde van president Wade: niet alleen heeft hij de presidentiële termijn teruggebracht naar twee en verkort van 7 naar 5 jaar, ook zijn leeftijd van 73 jaar begint langzaam te tellen.

Afrika lijkt klaar voor nieuwe start

Niet alleen in Senegal ook in de rest van Afrika zien we een geleidelijke, voorzichtige erkenning van democratische principes en marktmechanismen. Vanuit dit perspectief is het westerse 'Afropessimisme' niet alleen onrechtvaardig maar ook ondermijnd. Afrika lijkt klaar voor een nieuwe start. Het blijft echter afwachten of de internationale donoren de visie, discipline en politieke en economische binding hebben om het te ondersteunen.

De auteur is Politiek Adviseur bij Liberal International

Noten:

1. Samuel P. Huntington, *The Third Wave. Democratization in the late twentieth century*. Norman 1991 (blz 59)
2. UNDP: Human Development Report 2003 (blz 237-240)
3. *The Economist*, 13 mei 2000
4. www.Freedomhouse.org
5. Fraser Institute; Economic Freedom of the World: 2003 Annual Report
6. Onder economische vrijheid wordt verstaan keuzevrijheid, vrijwillige uitwisseling, vrijheid tot competitie en bescherming van personen en eigendommen.
7. UNDP: Human Development Report 2003 (blz 237-240)
8. Senegal Diagnostic Trade Integration Study August 2002
9. The New Partnership for Africa's Development (www.nepad.org)